

TROBADES MEDIEVALS AL COSTAT DE L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DEL PLA

En aquest article pretenem donar a conèixer una part dels resultats proporcionats per l'excavació arqueològica que s'efectuà entre els dies 6 i 28 d'abril de 1992 en el solar resultant de l'enderroc d'una sèrie de cases entre els carrers de la Civaderia i d'en Gai. Hi varen participar diversos alumnes del Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Tarragona "Rovira i Virgili" (L.A.V.T.) sota la meua direcció¹. Ens limitarem a descriure i interpretar les trobades pertanyents als temps medievals, obviant tant les restes romanes com les modernes.

1. El Pla de Sant Miquel. Breus notes històriques i toponímiques. El centre dels carrers i del barri és l'església de Sant Miquel del Pla, que és una de les més antigues de Tarragona, ja que apareix citada en la butlla del papa Anastasi IV (1154). Al seu voltant es formaren uns carrers amb una plaça central (la plaça de Sant Miquel). Aquest nom es documenta a partir del segle XV i ha perdurat fins els nostres dies. El temple actual és producte d'una reedificació del segle XVIII (1734-1737). Sabem que en el segle XIII s'ubicava en el carrer de la Civaderia el pes de la civada, i des del segle XV rep aquest nom.

2. Anteriors investigacions d'arqueologia medieval en aquesta zona. Amb motiu de les recents reformes que es fan al temple de Sant Miquel del Pla per part de la Reial Germandat de Jesús Natzarè, va rebaixar-se el subsòl, donant lloc a diverses troballes. L'any 1989 es publicaren els primers resultats, que consistien en el descobriment de diverses tombes, lloses sepulcrales i criptes corresponents al temple del segle XVIII. En vista d'això, l'octubre-novembre de 1989 el TED'A feu algunes cales a l'interior del temple. Arran d'aquestes es documentà la planta de la primitiva església del segle XII. És d'una sola nau, amb absis quadrangular i paviment d'*opus signinum*. Per sota aparegueren una sèrie de nivells tardo romans.

Durant els treballs en les obres de clavegueram quedà al descobert l'any 1992 un pou o sitja a la plaça de Sant Miquel. En l'obertura d'una rasa es topà, a l'alçada de la casa núm. 1, amb un pou o sitja que estava ple d'aigües fecals. La part superior (que era l'única visible), estava composta d'una petita falsa cúpula feta amb pedra irregular col·locada en sec. Al centre hi havia una obertura d'uns 60 cm. de diàmetre que hi donava accés. Segons un veí del lloc, que fa cinquanta anys havia vist aquest forat buit, tenia la forma d'una gran gerra i una fondària d'uns dos metres i mig, per la qual cosa és possible que es tracti d'una sitja. No obstant, podria relacionar-se també amb la construcció d'un pou sobre l'any 1600 que apareix en la documentació municipal de l'època.

3. Plantejament de l'excavació. El solar prospectat ocupa una extensa superfície, resultat de l'enderroc de diverses cases que tenien porta als carrers de la Civaderia i d'en Gai. Com provisionalment no s'ha de rebaixar ni s'hi ha de construir (està previst fer-hi una plaça), els objectius de l'excavació eren d'una banda constatar la possible existència de restes arqueològiques en el subsòl, així com obtenir una seqüència estratigràfica representativa. Per altra, localitzar la fonamentació de la columnata del Fòrum, que transcorre hipotèticament a catorze metres del mur romà que existeix darrera les cases parells del carrer de la Civaderia.

Per aquest motiu es treballà en la zona que toca l'esmentat carrer, i més concretament en el sector central. Els elements arquitectònics que hi havia a la vista condicionaren l'obertura de les cales. Així, es procedí a l'excavació de dos àmbits delimitats per murs que corresponien a les cases dels segles XVIII-XIX que foren enderrocades fa uns cinc anys. Quan es buidà l'habitació núm. 1 (corresponent a l'antiga casa núm. 12 del carrer d'en Gai) es topà amb la presència d'un cup que ocupava tot el subsòl i que, a més, era ple de runa. Així doncs, s'abandonà, i la feina es centrà en l'habitació núm. 2, aprofitant els llocs on l'estratigrafia moderna no havia destruït l'estratigrafia anterior. Posteriorment aquesta cala s'amplià un xic (1,5 x 2 metres) en un sector per tal de poder comprovar les mesures d'una estructura romana

de carreus, i per poder datar un mur que finalment va resultar ser medieval.

Es va obrir, doncs, una sola cala de mesures irregulars, que venien determinades tant pels límits arquitectònics contemporanis (murs, etc.) com per les pròpies necessitats de l'excavació.

4. Descripció de les unitats estratigràfiques medievals i comentaris als materials exhumats.

▫ Unitat estratigràfica 109. Estrat de terra flonja de color gris-blanquinós que contenia algunes pedres de mida considerable. Un cop estudiat el material, hem arribat a la conclusió que es tracta del primer nivell medieval que ha proporcionat l'excavació. Els materials romans són molt escassos. La resta de ceràmiques aparegudes (grises, vidrades melades) poden ser adscrites a un arc cronològic molt ampli, a excepció de dues:

a) Un fons d'escudella amb peu de blau català. Presenta com a motiu central una palmeta inscrita en una circumferència. El vernís blanc d'estany és molt deficient i deixa transparentar la terrissa vermellosa, adquirint així un to rosat. Es data en el segle XV, i probablement fou produït en l'àrea de Barcelona.

b) Una vora d'escudella de reflex metàl·lic. La decoració està constituïda per un ratllat de faixes on alternen les cintes d'esperons que s'imbriquen uns als altres amb les sèries reticulades. Les peces amb motiu d'esperó són abundoses, provenen dels tallers de Manises i se situen en ple segle XV.

Es per això que creiem que aquesta és la cronologia que s'ha d'atribuir a l'estrat.

▫ Unitat estratigràfica 110. Estructura hemisfèrica identificada com la meitat inferior d'una sitja. Els límits estan arrebossats amb una mena de morter de calç i reforçats amb pedres de mida mitjana.

▫ Unitat estratigràfica 111. Nivell de terra fosca que és en realitat la trinxera excavada per a la construcció d'obra de la sitja 110. Deixant de banda els materials romans arrastrats (majoritàriament tardans, destacant dos fragments de terra sigillata africana D dels segles VI-VII) ens hem de centrar en les ceràmiques més modernes. És destacable la gran proporció de grises, algunes de les quals podrien ser també tardo romanes. No obstant, dos fragments vidrats d'olla ens indiquen que ens trobem davant d'un estrat medieval del qual no pot afinar-se més la datació degut a la manca de material de cronologia més precisa. Per relació estratigràfica, però, se situa entre els segles XIII i XV.

▫ Unitat estratigràfica 113. Mur fet de pedres irregulars lligades amb fang en mesura 60 cm. d'amplada i es conserva fins un metre d'alçada màxima. La fonamentació de la cara sud-oest està constituïda per una mena de sòcol que sobresurt uns 10-20 cm. de la vertical del mur. Per la seva relació amb els estrats 115, 116 i 117 es pot datar en el segle XIII.

▫ Unitat estratigràfica 114. Estructura de carreus de pedra mèdol de planta quadrangular que és la més antiga de totes les que hem documentat en aquesta excavació. Té dues parts molt ben diferenciades: les dues primeres filades de carreus (que s'assenten sobre una fonamentació de morter de calç) estan col·locades en sec i molt ben escairades. A sobre, s'hi assenten tres filades més, amb morter en les juntes dels carreus, els quals, a més, es troben molt desgastats. La part inferior, atenint a les relacions estratigràfiques, és romana sense cap mena de dubte, però la superior, pel mateix motiu, s'ha de situar en el segle XIII.

▫ Unitat estratigràfica 115. Estrat de consistència flonja i color fosc. Entre l'escadusser material recuperat sobresurten en proporció les ceràmiques grises, i entre aquestes, hi ha alguns fragments d'olla amb decoracions incises característiques dels temps medievals (especialment la combinació de línies horitzontals paral·leles amb ones i curtes incisions verticals fetes aquestes últimes amb un punxó de punta roma). A falta d'altres elements el datem entre els segles XIII i XV.

▫ Unitat estratigràfica 116. Estrat d'argila vermella depurada i molt compacte. Té una potència d'uns 5 cm. i no conté material. Ho interpretem com el paviment de l'àmbit delimitat pel mur 113.

▫ Unitat estratigràfica 117. Estrat de terra fosca molt flonja. S'ha recuperat un conjunt important que abarca des de l'etapa tardo-republicana (àmfores itàliques i púniques) fins el baix imperi

(les peces més tardanes són del segle V). No obstant, hem de destacar un cop més l'aclaparadora presència de ceràmiques grises, alguna de les quals presenta decoració incisa pròpia de temps medievals (vegeu el comentari de la U.E. 115). Això per una banda, i el fet que l'estrat inferior és medieval amb tota seguretat, ens fan situar aquest nivell en el segle XIII. Baixem la cronologia respecte dels estrats superiors perquè creiem que entre un conjunt de 418 fragments és significatiu que no aparegui ni un sol verd i manganès, blau o reflex.

▫ Unitat estratigràfica 122. Estrat de terra negra amb molta pedra que ha estat excavat en part, perquè algunes dificultats ens han impedit finalitzar aquest sector de la cala. Juntament amb ceràmiques romanes en trobem també de medievals, concretament algunes olles grises i especialment un fragment de vora vidrada en verd. Li donem, per tant, una cronologia de segle XIII.

5. Interpretació. La cala practicada ens ha proporcionat una lectura que abarca des de l'època romana fins els nostres dies. Sota el nivell general d'enderroc de les cases que hi havia han aparegut les seves restes: murs, paviments i nivells de reompliment dels segles XVIII i XIX. En el sector més proper a l'església de Sant Miquel, en un lloc ocupat abans per un pati i que per tant havia estat lliure d'edificacions, se'ns ha conservat l'estratigrafia medieval, amb diferents nivells i estructures que comprenen els segles XIII a XV. Hem documentat la meitat inferior d'una sitja construïda entre el XII i XV que fou amortitzada en aquest darrer.

Per sota hi ha restes d'una construcció del segle XIII de la qual s'han documentat un mur de pedra seca (113) i un paviment d'argila (116). També pertany a aquest moment una estructura, possiblement un pilar, de carreus de pedra mèdol de la que se'n conserven cinc filades. Les dues primeres són d'època romana, i les superiors són afegits medievals reaprofitats després en les cases del XVIII-XIX. Sota aquest paviment encara hi ha, al menys, dos nivells medievals (117 i 122) que permeten la datació de les esmentades construccions.

A un nivell inferior han aparegut nivells d'època visigòtica i romana, als quals no farem referència per no ser objecte d'aquest article.

S'ha documentat, en definitiva, que en aquest sector s'ubicaren construccions al menys a partir del segle XIII. Aquestes construccions són part de cases construïdes amb murs de pedra seca i paviments d'argila que reaprofiten construccions anteriors d'època romana en algun cas. Entre els segles XIII i XV hi ha una reforma en la qual s'inutilitza el sector, pujant el nivell del terreny, i es construeix una sitja, que està en funcionament fins el segle XV.

Jordi LÓPEZ I VILAR

NOTA A PEU DE PÀGINA

- ¹ Es tracta de Pili Adiego. Lucía Boronat, Àngels Burguello, Óscar Curulla, Reis Fabregat, Gerard Martí, Josep Moncusí, José Mª Nolla, Serrat Pérez i Jordi Ximeno. La planimetria és de Pili Adiego, i els dibuixos de ceràmica, de Rei, Fabregat i Serrat Pérez.

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

- Gras i Alcalde, Josep Lluís: "Sant Miquel del Pla (2a fase)". Programa de Setmana Santa de la Reial Germandat de Jesús Natzarè. Tarragona, 1989. Pàg. 36-45
- Salvat i Bové, Juan: "Tarragona antigua y moderna a través de la nomenclatura urbana (siglos XIII al XIX)". Tarragona, 1961
- Serra Vilaró, Joan: "Sant Miquel del Pla. Noticias históricas sobre esta iglesia de Tarragona" Boletín Arqueológico. RSAT, 1958. Pàg. 7-63
- TED'A: Taller Escola d'Arqueologia 1987-1990. Barcelona, 1990
- TED'A: "La intervenció arqueològica del TED'A en l'església de Sant Miquel del Pla". Programa de Setmana Santa de la Reial Germandat de Jesús Natzarè. Tarragona, 1990. Pàg. 26-33